DOI 10.31392/ONP.2786-6890.9(2)/1.2025.07
UDC 373.2:37.016-021.64

FEATURES OF FORMING EARLY AGE CHILDREN'S KNOWLEDGE ABOUT FORM WITH THE HELP OF DIDACTIC GAMES

Nataliia Myskova
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Assistant Professor
at the Department of Preschool Pedagogy,
Psychology and Professional Methods,
Khmelnytskyi Humanitarian-
Pedagogical Academy,
139, Proskurov underground Str.,
Khmelnytskyi, Ukraine
https://orcid.org/0000-0001-7832-4409
e-mail: miskova19@ukr.net

Liliia Onofriichuk
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Assistant Professor
at the Department of Preschool Pedagogy,
Psychology and Professional Methods,
Khmelnytskyi Humanitarian-
Pedagogical Academy,
139, Proskurov Underground Str.,
Khmelnytskyi, Ukraine
https://orcid.org/0000-0002-8932-6618
e-mail: Lissya0880@ukr.net

Abstract. *The article highlights a brief analysis of recent publications on the organization of the educational process with early age children, including the features of their sensory development. Based on the analysis of psychological literature, the peculiarities of the perception of the form of objects by a early age children are described. Attention is focused on the use of didactic play in the form of a «game-activity», in which the leading role belongs to an adult, and «actually didactic play» as an independent activity of the child in an object environment created by adults. The conditions for organizing and conducting didactic games are outlined, the content of which is the formation of ideas about the shape of objects in early age children. The importance of systematicity and repetition of such activities with children, taking into account by adults the age and individual characteristics of each child, conducting didactic games in an individual and individual-group format, providing each child with a set of necessary materials, and taking into account the child's acquired life experience are emphasized.*

A clear algorithm for including various forms in the content of didactic games with early age children is presented. The need to use all types of triangles (equilateral, isosceles, rectangular, obtuse, and acute) in didactic games with children of the third year of life is emphasized, as well as creating conditions for children to perceive oval and rectangular shapes in different positions (horizontally, vertically, obliquely at different angles). Based on the algorithm of the sequence of introducing a new form into the content of didactic games with early age children, the conditional stages of grouping objects by form are outlined. The algorithm for creating conditions for early childhood children to group objects by shape consists of three stages, each of which has three defined steps. At each step, a

© Myskova N., 2025
© Onofriichuk L., 2025

different pair of object shapes is suggested. The emphasis is on taking into account not so much the child's age as their capabilities, interests, and acquired skills.

Taking into account the peculiarities of the development of mental processes in early childhood, the following indicative material is described, which is advisable to use in didactic games, the content of which is the formation of ideas in early age children about the shape of objects.

Keywords: *didactic game, game-based activities, early age children, form of objects, object-manipulative activity, sensory development.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.9(2)/1.2025.07
УДК 373.2:37.016-021.64

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ФОРМУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Миськова Н. М.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139,
Хмельницький, Україна
https://orcid.org/0000-0001-7832-4409
e-mail: miskova19@ukr.net

Онофрійчук Л. О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139,
Хмельницький, Україна
https://orcid.org/0000-0002-8932-6618
e-mail: Lissya0880@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлено короткий аналіз останніх публікацій щодо організації освітнього процесу з дітьми раннього віку, у тому числі – особливостей їх сенсорного розвитку. На підставі аналізу психологічної літератури описано особливості сприймання дитиною раннього віку форми об'єктів/предметів. Акцентовано увагу на використанні дидактичної гри у формі «гри-заняття», у якій провідна роль належить дорослому, та «власне дидактичної гри» як самостійної діяльності дитини у створеному дорослими предметному середовищі. Окреслено умови організації та проведення дидактичних ігор, змістом яких є формування у дітей раннього віку уявлень про форму об'єктів/предметів. Підкреслено важливість систематичності та повторюваності такої діяльності з дітьми, врахування дорослими вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини, проведення дидактичних ігор в індивідуальному та індивідуально-груповому форматі, забезпечення кожної дитини набором необхідних матеріалів, врахування набутого дитиною життєвого досвіду.*

© Миськова Н. М., 2025
© Онофрійчук Л.О., 2025

Представлено чіткий алгоритм включення різних форм до змісту дидактичних ігор з дітьми раннього віку. Наголошено на необхідності використання в дидактичних іграх з дітьми третього року життя трикутників усіх видів (рівносторонніх, рівнобедрених, прямокутних, тупокутних та гострокутних), а також створення умов для сприймання дітьми овальної та прямокутної форми у різних положеннях (горизонтально, вертикально, похило під різним кутом). На основі алгоритму послідовності введення нової форми у зміст дидактичних ігор з дітьми раннього віку окреслено умовні етапи групування об'єктів за формою. Алгоритм створення умов для групування дітьми раннього віку об'єктів/предметів за формою складається із трьох етапів, кожен з яких має три визначених кроки. На кожному кроці пропонується інша пара форм об'єктів/предметів. При цьому наголошено на необхідності врахування не стільки віку дитини, скільки її можливостей, інтересу, набутих умінь.

Зважаючи на особливості розвитку психічних процесів у період раннього дитинства описано орієнтовний матеріал, що доцільно використовувати у дидактичних іграх, змістом яких є формування у дітей раннього віку уявлень про форму об'єктів/предметів.

Ключові слова: *дидактична гра, гра-заняття, діти раннього віку, форма предметів, предметно-маніпулятивна діяльність, сенсорний розвиток.*

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Попри виклики, з якими сьогодні зіштовхується Україна, питання розвитку дітей раннього віку, створення дорослими оптимальних умов якісного проживання дітьми кожного дня на етапі раннього дитинства є одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти. Із прийняттям нової редакції Закону України «Про дошкільну освіту» [6], значно розширився спектр типів організації освітньої діяльності, які мають право забезпечувати освіту дітей раннього віку. Так, окрім ясел, дитячого садка, спеціального, сімейного (родинного) дитячого садка, міні-садка, центру розвитку дитини, забезпечувати розвиток дітей раннього віку можуть мобільні дитячі садки, а також центри педагогічного партнерства, які можуть відвідувати діти «від народження за обов'язкової участі їхніх батьків або одного з них» [6]. Це, з одного боку, розширює потенційні можливості функціонування закладів дошкільної освіти, що є актуальною проблемою на сьогодні, яка зумовлена зниженням рівня народжуваності в Україні та еміграцією молодих сімей через повномасштабну російсько-українську війну. З іншого боку, перед педагогічними колективами закладів дошкільної освіти постають нові виклики через відсутність або наявність незначного досвіду організації освітньої діяльності з дітьми раннього віку.

Питання розвитку дітей раннього віку висвітлено у публікаціях сучасних дослідників. Так, особливості організації освітнього процесу з дітьми третього року життя описано Н. Гавриш, С. Васильєвою, В. Рагозіною. Науковці наголошують на впливі розвивального середовища на розвиток дітей третього року життя, доводять необхідність реалізації діяльнісного, інтегрованого та компетентнісного підходів, наголошують на «мінімізації загальногрупових форм роботи на користь індивідуальних та малих способів організації дітей» [2, с. 103], підкреслюють роль батьків у розвитку дітей третього року життя. Особливості створення освітнього середовища у групах дітей третього року життя розкрито Н. Гавриш [1]. Підходи щодо організації рухової активності описано С. Васильєвою, питання художньо-естетичного розвитку дітей третього року життя відображено у дослідженнях В. Рагозіної [1].

Дослідження Н. Грами присвячено сенсорному розвитку дітей раннього віку. У праці розкрито особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку крізь приз-

му розвитку суспільства, описано методику сенсорного виховання дітей раннього віку у педагогічних системах М. Монтессорі, Ф. Фребеля, поглядах Я-А. Коменського, С. Русової та ін., наголошено на сучасних підходах щодо сенсорного розвитку, описано за результатами проведеного дослідження рівні сенсорного розвитку дітей [3].

Питання створення сенсорно збагаченого середовища у групах дітей раннього віку розкрито у публікації О. Попович та К. Крутій. Так, авторами розкрито сутність поняття «сенсорно збагачене середовище», що характеризується як «сукупність умов, які максимально сприяють особистісному розвитку дітей у значущій для них діяльності» [11], описано вимоги та зазначено інтегральні критерії щодо створення сенсорно збагаченого середовища, а також подано поради щодо наповнення осередків у групах дітей раннього віку [11].

Дослідження ефективності сенсорно збагаченого середовища у групах дітей раннього віку знаходиться у фокусі наукових інтересів Л. Зданевич, Т. Атрощенко, О. Попович. Дослідницями подано коротку характеристику шкал дослідження, які використовуються для оцінювання середовища раннього дитинства в різних країнах, а також описано особливості використання шкал ECERS і SSTEW для експертизи сенсорно збагаченого середовища у групах дітей раннього віку окремих закладів дошкільної освіти України [7].

Поряд із цим, питання ознайомлення дітей другого та третього року життя з формою як сенсорним еталоном описано недостатньо та потребує додаткового дослідження.

Мета і завдання дослідження полягають у: *висвітленні* особливостей організації з дітьми другого та третього року життя дидактичних ігор, змістом яких є формування уявлень про форму як сенсорний еталон; *конкретизації* переліку форм об'єктів (предметів), формуванні уявлень про які відбувається у період раннього дитинства; *окресленні* алгоритму введення форм об'єктів (предметів) у зміст дидактичних ігор; *визначенні* послідовності добору різних форм у пари для групування об'єктів за формою; *опису* умов формування у дітей раннього віку уявлень про форму засобами дидактичних ігор.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення окресленої мети використано такі **методи дослідження**: аналіз документів, науково-педагогічних та психологічних джерел; синтез та узагальнення результатів дослідження; опис алгоритмів формування уявлень про форму об'єктів/предметів у дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування уявлень про форму є одним із напрямів сенсорного розвитку дітей раннього віку. Оскільки у цьому віці, як підкреслює Н. Грама [3, с. 68], властивим є відображення окремих, найбільш суттєвих, особливостей предметів, саме це і буде виступати першочерговим завданням цього напряму. Розгляньмо відображення завдань формування уявлень про форму у дітей раннього віку у змісті окремих чинних освітніх програм розвитку, виховання та освіти дітей раннього віку (табл. 1).

Як видно з табл. 1, у проаналізованих нами комплексних програмах немає єдиного підходу щодо переліку тих форм об'єктів, з якими потрібно знайомити дітей другого та третього року життя. Проте, результати практичної діяльності дозволяють орієнтуватися на перелік форм, визначений програмою «Маляточко», який ми і візьмемо за основу.

Беручи до уваги твердження Т. Дуткевич про те, що «дитина (…) прагне сама виконати дію, але не може цього зробити без зразка дорослого» [5, с. 73], вважаємо за доцільне підкреслити важливість ролі вихователя в ознайомленні дітей з фор-

мою об'єктів природного та предметного довкілля. Ефективність реалізації цього завдання, на нашу думку, залежатиме від урахування педагогом вікових можливостей та психологічних особливостей дітей раннього віку. Підкреслимо, що провідною для цього віку є предметно-маніпулятивна діяльність, яка, як зазначає Т. Дуткевич, «здійснюється на основі предметних дій, що розвиваються з маніпуляцій» [5, с. 75] та «має ігрове забарвлення» [5, с. 74].

Таблиця 1

Завдання відповідно чинних комплексних програм

Програма	Завдання		
	Другий рік життя		Третій рік життя
	1-1,6	1,6-2	
Маляточко [8]	Розрізняти контрастні форми: куля, куб, цеглина. Учити виконувати завдання на співвідношення предметів за формою й розміром (вибір робити із двох форм та величин).	Вправляти у співвідношенні площинних фігур (круг, квадрат, трикутник, прямокутник) з отворами дидактичної коробки.	Розвивати уявлення про форму предметів. Учити групувати предмети за формою: овал, прямокутник, трикутник, квадрат. Учити за контуром визначати зображені предмети.
Дитина [4]	*У змісті програми не передбачено завдань розвитку дітей другого року життя.*		Вправляти у розрізненні предметів різних форм: круг, куля, квадрат, кубик, цеглинка. Вчити групувати предмети за істотними відмінностями.
Я у Світі [12]	Об'єднання предметів відповідно форми		Розрізняти, порівнювати і обирати предмети за формою. Визначати форму: круг, квадрат, трикутник, куля, куб, цеглина.

Зважаючи на все, означене вище, розглядаємо дидактичну гру як дієвий засіб ознайомлення дітей раннього віку з формою. Зазначимо, що для попередження хаотичного сприймання, яке може призвести до формування у дітей раннього віку помилкових уявлень та помилкових узагальнень, а також враховуючи можливості використання дидактичної гри у формі «гри-заняття» та «власне дидактичної гри» [10, с. 356], важливо при виборі виду дидактичної гри зважати на наявний життєвий досвід дитини. А відтак, на етапі ознайомлення дітей з новою формою та перших включень предметів (об'єктів) певної форми до змісту діяльності дітей доцільно обирати дидактичну гру у формі гри-заняття, провідна роль у якій належатиме вихователю. А для участі дітей раннього віку у «власне дидактичній грі», з огляду на те, що вона, як підкреслено Т. Поніманською, «ґрунтується на автодидактизмі (самонавчанні) та самоорганізації дітей» [10, с. 356], доцільно створювати умови на етапі закріплення, уточнення уявлень дітей.

Результати ознайомлення із вимогами «Стандартів розвитку дітей від 0 до 6», затверджених UNICEF [13], дають підстави для підкреслення необхідності створення

умов для формування у дітей другого року життя навички самостійного групування предметів за їх формою. Окрім цього, у документі (Стандарт) підкреслено, що завдання дорослого полягає у забезпеченні доступу та заохочення дитини до маніпуляції та групування предметів різних форм (кульки, кубики). А це, на нашу думку, є додатковою підставою для ствердження щодо можливості участі дітей раннього віку у «власне дидактичних іграх». Розміщення відповідних матеріалів, надання дорослими можливості для дитини самостійно оперувати, діяти з ними забезпечуватиме самонавчання, сприятиме ефективності і відповідатиме середовищному підходу. Поряд з цим, погоджуємось із думкою О. Попович і К. Крутій про те, що «насичене середовище – це основа для організації змістовного життя та різнобічного розвитку кожної дитини раннього віку. Проте це не означає, що в такому середовищі дорослий може бути просто спостерігачем. Яким би чудовим не був простір, розвиток дитини потребує керівництва дорослого» [11]. Відтак, вважаємо за необхідне підкреслити доцільність використання дидактичної гри у формі гри-заняття та описати особливості використання саме такої гри у контексті нашого дослідження.

У дошкільній педагогіці є різні підходи до класифікації дидактичних ігор. У контексті нашого дослідження важливою є класифікація, критерієм якої виступає наявність та вид дидактичного матеріалу. Таким чином, серед виокремлених видів дидактичних ігор [10] для ознайомлення дітей раннього віку з геометричними фігурами можливим є використання ігор з предметами та іграшками, а також окремих настільно-друкованих ігор, дидактичним матеріалом для яких буде вирізане за контуром зображення площинних геометричних фігур, нескладних зображень об'єктів предметного чи природнього довкілля, а також набори кубиків (2-4 шт.) із предметним зображенням. Це обумовлюється тим, що у дітей раннього віку переважаючим видом мислення є наочно-дійове, що тісно пов'язане з безпосередніми діями з предметами та сприйманням через органи чуття.

Зважаючи на те, що ранній вік охоплює другий та третій рік життя дитини, а розвиток сприйняття та відчуття, які є визначальними у сенсорному розвитку [14], на другому та третьому році мають свої особливості, подамо послідовність включення різних форм до змісту дидактичних ігор з дітьми цього віку (рис. 1).

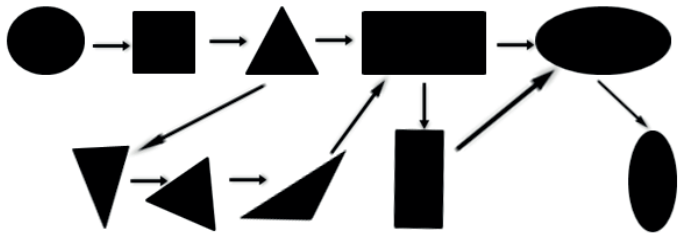

Рис. 1. *Алгоритм включення різних форм до змісту дидактичних ігор з дітьми другого та третього року життя*

Як видно з рис. 1, організовуючи діяльність дітей, особливо третього року життя, важливо створювати умови для діяльності дитини з різними типами трикутників чи предметів (об'єктів), які за своєю формою нагадують не лише рівносторонні трикутники, а й рівнобедрені, різносторонні, прямокутні, тупокутні та гострокутні; а також подбати про сприймання дітьми трикутної, прямокутної та овальної форм у різному положенні (не лише горизонтальному, а й вертикальному, згодом – і під різним кутом).

Важливим також, на нашу думку, є алгоритм добору груп предметів для реалізації завдання групування об'єктів за формою. Так, у взаємодії з дітьми другого та третього року життя важливо дотримуватися чіткої послідовності (табл. 2).

Таблиця 2

Алгоритм добору груп предметів за формою

Етап реалізації завдання	Доцільні пари форм		
	Крок 1	**Крок 2**	**Крок 3**
I	Кругла та квадратна	Кругла та трикутна	Квадратна та трикутна
II	Кругла та прямокутна	Трикутна та прямокутна	Квадратна та прямокутна
III	Овальна та квадратна Овальна та трикутна	Овальна та прямокутна	Овальна та кругла

Як видно з таблиці 2, реалізація завдання групування об'єктів за формою має чіткий алгоритм та відбувається за трьома етапами, кожен з яких має три визначених кроки. Це обумовлюється послідовністю введення нової форми у зміст дидактичних ігор з дітьми. Доцільно підкреслити, що умовно можна співвіднести перші два етапи із взаємодією з дітьми на другому році життя, а третій етап (особливо – другий та третій кроки третього етапу) із взаємодією з дітьми на третьому році життя. Проте, варто зауважити про врахування дорослими індивідуальних особливостей та хвилеподібного характеру розвитку дитини, які є властивими для періоду раннього дитинства. А тому, доцільно керуватися не кількістю прожитих дитиною місяців, а її набутим досвідом, інтересом та особистими показниками засвоєння уявлень про форму.

Зважаючи на завдання програми «Маляточко» та враховуючи вимоги «Стандартів розвитку дітей від 0 до 6», затверджених UNICEF [13], для ознайомлення дітей раннього віку з формою доцільно використовувати реальні об'єкти предметного та природнього довкілля, іграшки, елементи конструкторів великих та середніх розмірів. Окрім цього, на нашу думку, важливо використовувати також площинні геометричні фігури та площинні зображення знайомих предметів, при чому використання іграшок, реальних об'єктів, елементів конструкторів має значно переважати, як і тривалість діяльності дітей із ними. Ця вимога ґрунтується на твердженні Р. Павелків і О. Цигипало про те, що «діти другого року ще не сприймають малюнки або фотографії як зображення предметів і людей. Для них зображені предмети – це повністю самостійні предмети» [9, с. 155]. А відтак, для розвитку сприймання та появи ототожнення картинки чи фото із самим предметом чи об'єктом природи важливо надавати можливість дітям і другого, і третього року життя діяти не лише з іграшками та об'єктами, а й із площинними їх зображеннями. Поряд із цим, важливо пам'ятати про залученість якомога більшої кількості аналізаторів при обстеженні форми предметів. Оскільки, як підкреслюють Р. Павелків і О. Цигипало, «зорові дії, за допомогою яких дитина сприймає предмети, спрямовані на такі властивості предметів, як форма і величина» [9, с. 156] при обстеженні предметів, іграшок, площинних зображень важливо активізувати і дотиковий, і зоровий аналізатори, супроводжуючи усе поясненням та розповіддю.

Для досягнення очікуваного результату важливо дотримуватися умов:

– формування у дітей раннього віку уявлень про форму має відбуватися систематично та послідовно. Для забезпечення систематичності та послідовності такої діяль-

ності важливо розподілити весь обсяг завдань на освітній період, орієнтовно визначивши місяць введення нової форми. Важливо врахувати, що дидактичні ігри у формі заняття-гри щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку загалом доцільно організовувати двічі на тиждень. Окрім цього, дієвою та доцільною є практика повторного проведення заняття-гри того ж змісту, але з іншими матеріалами упродовж одного тижня;

– при організації та проведенні дидактичних ігор щодо формування у дітей раннього віку уявлень про форму необхідно враховувати досвід кожної дитини та її індивідуальний темп розвитку. Саме з цією метою наполягаємо на проведенні дидактичних ігор в індивідуальному форматі (до 3 дітей) з дітьми другого року життя, а також в індивідуальному та індивідуально-груповому (до 8 дітей) форматі з дітьми третього року життя. Груповий (9-15 дітей) формат проведення можливий, на нашу думку, лише під час організації та проведення «власне дидактичних ігор», які, як зазначалося вище, радимо використовувати лише при умові, якщо діяльність дітей буде відбуватися з добре знайомими формами. Акцентуємо увагу, що груповий формат організації буде виражений у одночасному наданні можливості усім дітям самостійно діючи з матеріалами обраної для себе дидактичної гри вирішувати дидактично-ігрове завдання, при чому діяльність ця буде мати всі ознаки індивідуальної, адже для дітей цього віку не є характерним об'єднання у пари чи трійки. Окрім цього, підкреслимо також важливість вибору способу планування. Погоджуючись з думкою Н. Гавриш, В. Васильєвої, В. Рагозіної, що «планування освітнього процесу в групах раннього віку має опиратися на психофізичні особливості малюків: їхню потребу в конкретизації, унаочненні інформації, її багаторазовому повторенні, різноманітних способах її проживання й апробування» [2, с. 103], підкреслюємо, що календарне планування має бути тематичним та охоплювати один тиждень, в межах якого і буде визначено провідну діяльність дітей у кожен день цього тижня та окреслено очікувані результати взаємодії з дітьми;

– надання можливості кожній дитині діяти з матеріалом гри. Оскільки провідною у ранньому віці є предметно-маніпулятивна діяльність, кожна дитина має мати можливість діяти з матеріалом для виконання дидактичного завдання гри у повному обсязі. Зазначимо, що на етапі підготовки матеріалу важливо дотримати правила: в індивідуальні набори для дидактичної гри доцільно не класти зайвих матеріалів – лише стільки, скільки потрібно для виконання завдання. Оскільки, ранньому віку відповідає другий етап взаємодії з однолітками – «гра «поряд, але не разом» [5, с. 74], важливо забезпечити можливість кожній дитині виконувати дидактично-ігрове завдання самостійно з індивідуальним набором матеріалу;

– зважаючи на особливості стійкості уваги дітей раннього віку, організація дидактичної гри-заняття можлива лише за наявності інтересу дитини, а тривалість її з дітьми другого року життя – 3-5 хвилин, з дітьми третього року життя – 5-7 хвилин. Не виключаємо і меншу тривалість гри у випадку, якщо дитина втратила інтерес до такої діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування уявлень про форму є одним із важливих завдань розвитку дитини у період раннього дитинства. Результати реалізації цього завдання залежить від розвитку сприймання та відображення та забезпечуються низкою умов, серед яких є створення можливостей для предметно-маніпулятивної діяльності дітей раннього віку з різними предметами (об'єктами) та іграшками. Поряд із самостійною предметно-маніпулятивною діяльністю дітей важливою є роль дорослого, яка полягає не лише у створенні предметного середовища, а й в організації та безпосередній взаємодії з дитиною. Для

ефективного досягнення очікуваних результатів щодо формування у дітей раннього віку уявлень про форму доцільно використовувати дидактичну гру як засіб. При організації та проведенні дидактичних ігор з дітьми важливо дотримуватись чіткого алгоритму включення різних форм та добору груп предметів за формою.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні умов партнерської взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти з батьками щодо ознайомлення дітей раннього віку з формою в умовах сімейного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку : навчально-методичний посібник / Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В. ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький : Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.

2. Гавриш Н., Рагозіна В., Васильєва С. Моделювання освітнього процесу в групах раннього віку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2020. Вип. 24(1). С. 85-105.

3. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика : [Монографія]. Одеса, 2018. 239 с.

4. Дитина : освітня програма для дітей віком від двох до семи років. Київ :Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

6. Закон України «Про дошкільну освіту». Законодавство України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025). Редакція від 15.04.2025 року, підстава – 4353-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

7. Зданевич Л. В., Атрощенко Т. О., Попович О. М. Запровадження шкал експертизи сенсорно збагаченого середовища ECERS-R та SSTEW в Україні. *Науковий вісник Льотної академії. Серія : Педагогічні науки.* Збірник наукових праць. Кропивницький : ЛА НАУ, 2021. Вип. 9. С.147-155. URL: https://surli.cc/ewdzbo.

8. Маляточко : програма розвитку дітей пренатального та раннього віку / автор. Колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя, 2020. 90 с.

9. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.

10. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

11. Попович О., Крутій К. Що таке сенсорно збагачене середовище. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 10. URL: https://emetodyst.expertus.com.ua/843946

12. Я у Світі : Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 488 с.

13. A Guide to Development : From 18 Months to 3 Years. URL: https://surl.li/femmij

14. Early learning and development standards for children from 0-6 years / Lena Damovska, Florina Shehu, Nadica Janeva, Simona Palcevska, Liljana Samardziska Panova. Ministerstvo za trud i socijala, 2009. 88 s.

15. Miłek K., Wiśniecka M. Rola zmysłów i ich rozwój w zabawie dziecka w wieku przedszkolnym. *Kultura i wychowanie*. 2024. № 2 (26). S. 31-45.

REFERENCES:

1. Havrysh, N. V., Vasylieva, S. A., Rahozina, V. V. (2021). Vykhovuiemo i rozvyvaiemo dytynu rannoho viku: navchalno-metodychnyi posibnyk / za zah. red. N. V. Havrysh. Kropyvnytskyi : Imeks-LDT [in Ukrainian].

2. Havrysh, N., Rahozina, V., Vasylieva, S. (2020). Modeliuvannia osvitnoho protsesu v hrupakh rannoho viku. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi, 24 (1), 85-105* [in Ukrainian].

3. Hrama, N. H. (2018). Sensornyi rozvytok ditei rannoho viku : teoriia i praktyka : [Monohrafiia]. Odesa [in Ukrainian].

4. Dytyna : osvitnia prohrama dlia ditei vikom vid dvokh do semy rokiv. (2020). Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].

5. Dutkevych, T. V. (2012). Dytiacha psykholohiia. Navch. posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu». Zakonodavstvo Ukrainy (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2025). Redaktsiia vid 15.04.2025, pidstava – 4353-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text [in Ukrainian].

7. Zdanevych, L. V., Atroshchenko, T. O., Popovych, O. M. (2021). Zaprovadzhennia shkal ekspertyzy sensorno zbahachenoho seredovyshcha ECERS-R ta SSTEW v Ukraini. *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriia : Pedahohichni nauky.* Zbirnyk naukovykh prats. Kropyvnytskyi : LA NAU, *9, 147-155.* Retrieved from: https://surli.cc/ewdzbo [in Ukrainian].

8. Maliatochko : prohrama rozvytku ditei prenatalnoho ta rannoho viku / avtor. Kolektyv ; nauk. kerivnyk K. L. Krutii. Zaporizhzhia. (2020). [in Ukrainian].

9. Pavelkiv, R. V., Tsyhypalo, O. P. (2008). Dytiacha psykholohiia : navch. posib. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].

10. Ponimanska, T. (2006). Doshkilna pedahohika: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

11. Popovych, O., Krutii, K. (2020). Shcho take sensorno zbahachene seredovyshche. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu, 10.* Retrieved from: https://emetodyst.expertus.com.ua/843946 [in Ukrainian].

12. Ia u Sviti : Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv / O. P. Aksonova, A. M. Anishchuk, L. V. Artemova [ta in.] ; nauk. ker. O. L. Kononko. 2014. Kyiv : TOV «MTsFER-Ukraina» [in Ukrainian].

13. A Guide to Development : From 18 Months to 3 Years. Retrieved from: https://surl.li/femmij. [in English].

14. Early learning and development standards for children from 0-6 years / Lena Damovska, Florina Shehu, Nadica Janeva, Simona Palcevska, Liljana Samardziska Panova. Ministerstvo za trud i socijala. (2009). [in Slovenian].

15. Miłek, K., Wiśniecka, M. (2024). Rola zmysłów i ich rozwój w zabawie dziecka w wieku przedszkolnym. *Kultura i wychowanie, 2 (26), 31-45* [in Polish].